

İnsanî Değerler ve Nübüvvetin Rolü

Human Values And The Role Of Prophethood

Veysel KASAR

Doç. Dr. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assoc. Dr. Harran University, Faculty of Theology

Özet

Tarih boyunca insan ve toplumlarla ilgili problemlere iki ayrı yönden yaklaşıldığı görülmektedir: Vahiy ve akıl. Vahiy yolu, Peygamberlerin Allah'tan aldıkları bilgiler ile problemlere çare önerdikleri bir metottur. Akıl yolu ise, genellikle Allah'ı düşünmeden, insanın kendi gücüyle bu problemlerin üstesinden gelme çabasına girmesidir. Bu makalede, Risale-i Nur külliyyatındaki açıklamalar dikkate alınarak, nübüvvetin insan için ifade ettiği anlam ile bu yüce kurumun ispatı ve gerçekleşme vesilesi olan vahiy hadisesi ve ilham ile farkı anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet, Tevhid, Vahiy, Akıl, İlham,

Abstract

Throughout history, it is seen that the problems related to human and society have been approached in two different ways: Revelation and reason. The way of revelation is based on the Prophets offering solutions to problems with what Allah revealed to them. The way of reason is that people choose to overcome these problems on their own, often without thinking about God.

In this article, taking into account the explanations in the Risale-i Nur, the the meaning of prophecy for human beings and the proof of the truth of this institution; and the difference between the event of "revelation", which is the main basis of the realization of prophecy, and "inspiration" will be explained.

Keywords: Prophecy, Tawhid, Revelation, Reason, Inspiration,

Bu makalede, Risale-i Nur Külliyyatı'ndaki açıklamalar dikkate alınarak, nübüvvetin insan için ifade ettiği anlam ile bu yüce kurumun ispatı ve gerçekleşme vesilesi olan vahiy hadisesi ve ilham ile farkı anlatılacaktır.

Tarih boyunca insanın problemlerine iki ayrı yönden yaklaşıldığı görülmektedir: Vahiy ve akıl. Vahiy yolu, Peygamberlerin Allah'tan aldıkları bilgiler ile problemlere çare önerdikleri bir metottur. Akıl yolu ise, genellikle Allah'ı düşünmeden, insanın kendi gücüyle bu problemlerin üstesinden gelme çabasına girmesidir.

Vahiy yolunu problemlerin çözümünde çare olarak görmek, insan aklını tamamen devreden çıkarmayı da gerektirmez. Vahiy de aklın kullanılmasını ister. Vahiy ve akıl ilişkisinde, vahyin kendi içinde anlaşılabilir bir yapısı vardır. Ancak, bazı insanlar vahyi hiç dikkate almadan, sırf akılla bu problemlerin altından kalkmaya çalışmıştır. Nübüvvet yüce Allah'ın insanlık alemine emir ve nehiyleri de içinde bulunduran ilahi kelamını ulaştırma yoludur. Nübüvveti tevhidden ve uluhiyetten ayıramayız.

En ilkel kabileler arasında bile uluhiyet inancı var olagelmıştır. Bu itibarla, insanlık kültür tarihi ve sosyoloji açısından, “insanların bir dine bağlı olması temel bir kural, dinsizlik ise kuraldışı bir harekettir.”⁽¹⁾

Nübüvvet konusu bundan farklıdır. Bu kurumun varlığının kabul edilmesi veya reddedilmesi bir takım aklî ve mantıkî kıyaslara bağlıdır. Allah'a inanan için Nübüvvet kurumu uluhiyetle birlikte iman esasları içindedir.

İslam düşüncesinde akıl ve hikmet hükümlerine göre nübüvvet kurumunun, hükmü ve mahiyeti tartışılmıştır. İslam filozofları ve Mu'tezile Kelamcıları, nübüvvetin Allah'a vacip olduğunu ifade etmişlerdir. Ehl-i Sünnet alimleri ise, vücub ale'llah kavramını kullanmaktan uzak durmuşlar; Nübüvvetin gerekli (vacip değil; lüzumlu, Allah'ın hikmetine uygun) olduğunu ifade ederek, nübüvvetin Allah'ın bir fiili olarak mümkün, resuller göndermenin, O'nun hikmetinin gereği ve insanlığa lütfu olduğunu ifade etmişlerdir.⁽²⁾

Peygamberlik kurumunun varlık ve gerekliliği açısından, Brahmanların, “insan aklının doğruyu ve yanlışını peygamberlere muhtaç olmadan bulabileceği”⁽³⁾ şeklinde ortaya attıkları iddia, günümüzde değişik isimler altında insanların zihninde varlığını sürdürmektedir. Ehl-i sünnet âlimleri, gerek Brahmanlar ve gerekse sair nübüvvet kurumuna itiraz edenlere yönelik, nübüvvet ve risaletin aklen temellendirilmesi için, “Yüce Allah'tan kullarına emir ve yasaklarını açıklaması, akılların idrâk edemeyeceği dünya ve âhiret saâdetine dair hususları onlara bildirmesi muhal değildir, hatta bu hikmettir” diye ifade etmişlerdir.⁽⁴⁾ Bu çalışmada genel İslam düşüncesi / feylesof ve kelamcıların konuyla ilgili fikirlerinden ziyade, Risale-i Nur

En ilkel kabileler arasında bile uluhiyet inancı var olagelmıştır. Bu itibarla, insanlık kültür tarihi ve sosyoloji açısından, “insanların bir dine bağlı olması temel bir kural, dinsizlik ise kuraldışı bir harekettir.”

1 Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlm-i Kelam*, Bilmen y., İstanbul, t.y., s. 50 – 51.

2 Ardoğan, *Delillerden Temellere*, Klın. y., İstanbul, 2014, s.228.

3 Gölcük -Toprak, Şerafettin - Süleyman, *Kelâm*, Konya, 1991,s. 265.

4 Sâbüni, *el-Bidâyetü fi Usûli'd-Din*, (*Matüridiyye Akâidi* adıyla çevr: Bekir Topaloğlu) DİB.,y., Ankara, t.y. s.45 ; Baqillâni, *Kitâbü't- Tembidi'l Evâli ve Telbisü'd- Delâil*, Thk: İmadü'd-Din Haydar, Lübnan, 1414 /1993 s.130

Hikmeti ilke
edinen Zât'ın
insanlar içinden
de muhatap
alacağı kişi
olmasının
bu ilkeye
uygunluğuna
dikkat çekiyor.
Nübüvvet bize,
tevhidi, insanın
mahiyetini,
dünyadaki
vazifesinin
ayrıntılarını
tanıtmıştır.

Külliyatının müellifi Said Nursî'nin nübüvvet kurumu ile ilgili bazı açıklamalarına yer verilecektir.

Nübüvvet kurumunun Allah'ın hikmeti ve rahmetinin bir neticesi olduğunu Bediüzzaman da şu cümleler ile anlatır:

Nübüvvet (Risale); Allah'ın Hikmetli Bir Fıili

“Şu kâinatın sahip ve mutasarrıfı elbette bilerek yapıyor ve hikmetle tasarruf ediyor ve her tarafı görerek tedvir ediyor ve her şeyi bilerek, görerek terbiye ediyor ve her şeyde görünen hikmetleri, gayeleri, faideleri irade ederek tedvir ediyor. Madem yapan bilir; elbette bilen konuşur. Madem konuşacak, elbette zîşuur ve zîfikir ve konuşmasını bilenlerle konuşacak. Madem zîfikirle konuşacak, elbette zîşuurun içinde en cem'iyetli ve şuuru küllî olan insan nev'i ile konuşacaktır. Madem insan nev'i ile konuşacak, elbette insanlar içinde kabil-i hitab ve mükemmel insan olanlarla konuşacak. Madem en mükemmel ve istidadı en yüksek ve ahlâkı ulvî ve nev'-i beşere mukteda olacak olanlarla konuşacaktır...⁽⁵⁾

Üstteki cümleler, Rabbimizin, bütün kainatta hikmeti esas aldığını ifade ediyor. Hikmeti ilke edinen Zât'ın insanlar içinden de muhatap alacağı kişi olmasının bu ilkeye uygunluğuna dikkat çekiyor. Nübüvvet bize, tevhidi, insanın mahiyetini, dünyadaki vazifesinin ayrıntılarını tanıtmıştır.

32. Söz'de, beşer tarihinde nübüvvet ve felsefenin, iki farklı akım oldukları ifade edilmiş ve birbirinden ayrı bu kaynakların tahlili yapılmıştır. İnsanlar tarihte ya felsefe ve aklın ya da vahyin ve nebilerin yolunu izlemiştir.

Bu iki cereyanın mahiyeti ve muhtevası gibi, semereleri ve sonuçları da farklı olmuştur. Said Nursî insanı, aileyi, cemiyetleri ve milletleri şekillendiren bu iki akımı risalelerde ele almış, her iki tercih ve seçimin müşahhas sonuçlarına dikkat çekmiştir. Risale-i Nur külliyatında açıklanan nübüvvet kurumunun insanlık alemini yakından ilgilendiren meyvelerinden bir kısmını şöyle ifade etmek mümkündür:

İnsan aklı Allah'ın varlığını bulabilir. Allah'ın zatı hakkında bize doğru bilgi veren, onun sahip olduğu mükemmel isim ve sıfatlarıdır. Fakat onun sıfatlarını insan sadece akıl ile keşfedemez. Allah'ın sıfatlarını da ilahi kitaplardaki bozulmamış ayetlerden öğrenmekteyiz. Şüphesiz son ilahi vahiy olan Kur'an Allah'ın sıfatları hakkında şaşmaz ve şaşırtmaz bir kaynaktır. O'nun sıfatlarında, ulûhiyyetinde, rubûbiyyetinde, fiillerinde ve kendisine yapılacak ibadette, vahdâniyet (teklîk, birlik) sahibi olduğu ancak nübüvvetle (peygamber ve ilahi kitapla) bilinebilir. Ayrıca, Allah'ın mahlukata benzemediği, (muhalefetün lil havadis; tenzihî sıfatlar) hiçbir şekilde yaratılmışların taşıdıkları sıfat ve haller ile nitelenemeyeceği de, ancak peygamberlerin getirdiği mesajla elde edilecek bilgi türlerindedir.

Nübüvvet ve Tevhid

Peygamberler beşeriyete hem kendisi hem de içinde bulunduğu varlık alemine bakışla ilgili önemli değerler getirmiştir. Peygamberler insan

5 Nursî, Bediüzzaman Said, Mektubat, 19. Mktıp, Mu'cizat-ı Ahmediye risalesi (Bediüzzaman'ın eserlerinden yapılan iktibaslar, kitap ve bölüm zikredilerek verilecektir.)

ve insanın çevresindeki her şeyin Yaratıcının eseri ve nimeti olduğu gerçeğini bize bildirmiştir. Bediüzzaman'ın ifadesi ile Peygamberler, "Bütün mülkü Mâlik-ül Mülk'e teslim etmişler ve hükmetmişler ki: O Mâlik-i Zülcelal'in ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde şerik ve naziri yoktur; muîn ve vezîre muhtaç değil; her şeyin anahtarı onun elindedir; her şeye Kadir-i Mutlaktır. Esbab, bir perde-i zahiriyedir; tabiat, bir şeriat-ı fitriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır. . ." (6)

Bu ifadelere göre, Nübüvvet bize Tevhidi getirmiştir. Allah ne rububiyetinde (tasarruf ve tedbirlerinde) ne uluhiyyetinde (ilah olma ve mabudiyete lâıyk olma açısından) hiçbir yardımcıya muhtaç değildir. Tabiat tekvîni kanunlar topluluğudur. Allah (cc) mükemmel sıfat ve isimlerin sahibi olarak, uluhiyet ve rububiyetin mânâ, mefhum ve hakikatı noktalarından her hangi bir ortak edinmek ve benzeri olmaktan münezzehtir. Görünür alemdeki sebepler, kanunlar, maddi ve manevi bütün vasıtalar, tevhidin gerçeği açısından, görüntüde sadece birer perdedir. Hakiki tesir Allah'ındır. Her şeyin anahtarı O'nun yanındadır. Her iş O'nun izni ile halledilir. Bu durum vesile ve kanunları reddetmek anlamına gelmez. Kanun ve vesilelere uymak da ilahi sünnete uymaktır.

Felsefeciler, "Birden (Allah'tan) sadece bir sudur eder, sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudûr eder" diyerek, "Ganiyy-i Ale-l-ıtlak ve Kadir-i Mutlak'ı âciz vesaitte muhtaç" göstermiş, sebepleri ve vasıtaları, Rububiyete bir tür ortak kılmıştır."

Said Nursî'ye göre sudur teorisi, yaratma ve var etme açısından Allah'ın mülkünü, sebeplere dağıtmaktır! Bu da yaratma filinde (tahlık) O'na, sebepleri, bilerek ya da bilmeyerek, şerik/ortak etmektir.

İnsanın Taşkın Duyguları ve İlahi Terbiye

İnsan yaratılış itibari ile medenîdir. Bir cemiyet halinde yaşama arzu ve ihtiyacındadır. İnsanın psikolojik ve sosyolojik yapısı, görünen ve görünmeyen duygusal tarafları onun cemiyete muhtaç olduğunu göstermektedir. İnsanın ihtiyaçları çok çeşitlidir. Yemek-içmek gibi, arkadaşlığa, evlenmeye, ticaret yapmaya da ihtiyacı vardır. Fiziki ihtiyaçlarının temininde, kendi çalışması yeterli değildir. Diğer insanların ürettikleri şeyler ile kendi ürettiği / kazandığını değiştirmekle hayatını sürdürebilir. Cemiyet hayatına katılan insanın karşılıklı ilişkilerinde her zaman hak ve adaleti sağlaması mümkün değildir. Kendi ihtiyaçları ve hislerinin galeyânı, onu sık sık, zulüm, adaletsizlik, başkasının hakkını çiğneme gibi zâlimâne uygulamalara itebilmektedir. Hâlbûki insanın aklı gibi fitratı da adâletten yanadır. Hukuk ve adâlet evrensel bir değerdir. İnsanlar arasındaki adâleti temin edecek, tecavüzleri önleyecek, uhrevi ceza ve mükafatlarla desteklenmiş yüce prensipleri getirerler de nebilerdir. (7)

6 Nursî, Sözlür, 32. Sözü.

7 Halîmî, Abdullah Hüseyin b. Hasen, Kitâbu'l Minhâc fi Şuabi'l İman, thk. Ve nşr.: Hilmi Fuad Fûde, Beyrut, 1979, c.I, 147.

*Allah (cc)
mükemmel sıfat
ve isimlerin sahibi
olarak, uluhiyet
ve rububiyetin
mânâ, mefhum
ve hakikatı
noktalarından
her hangi bir
ortak edinmek ve
benzeri olmaktan
münezzehtir.*

*İnsan hayatını
sürdürebilmek
için çok farklı
duygu ve
kuvvelerle
donatılmıştır.
Akıl, öfke, şehvet,
korku, sevgi,
hırs, bencillik
bunlardan bir
kaçıdır.*

İnsan hayatını sürdürebilmek için çok farklı duygu ve kuvvelerle donatılmıştır. Akıl, öfke, şehvet, korku, sevgi, hırs, bencillik bunlardan bir kaçısıdır. İnsanın hem kendisine hem de başkalarına karşı, farklı duygular arasındaki dengeyi sağlamak, zulüm ve haksızlıktan korunmak için sahip olduğu akıl yeterli olmamaktadır. İnsan sadece aklın telkinine kulak verirse önce kendini düşünür. Sadece kendini düşünmek (egoistlik) ise bir eksiklik; işte bu duygu insanı ifrat ve tefrite (aşırılıklara) sürükler. Akıl cerbezeye sürüklenir. Böyle bir akıl doğruyu ve hakkı görmek yerine gördüklerini kendi menfaatine göre yorumlar. Nefis iffet ve hayasını kaybeder. Utanmanın ölçüleri ilahi vahiyle bize gelmiştir. Utanmayı yitirenler insanlıklarını da kaybeder. Bir hadiste Hz. Peygamber bu ilahi ölçünün önemine, “Utanmadıktan sonra dileğini yap-yaparsın” diye haber vermiştir. Bu tespit, tavsiye değil, tehlikeyi bildirir. Duyguların doğruluktan ayrılması ise, nefiste başlayan fesadı (bozulmayı), diğer fertler ve cemiyete de bulaştırır. Neticede toplum hayatında huzur ve saadet yok olur. Nübüvvet kurumu, bütün akılların da yaratıcısı olan Allah’tan gelen prensipleri öğrettiği için, insanın iç ve dış hayatını; insanın başkalarıyla ilişkisini hakkaniyet ve adâlet üzerinde tutar.⁽⁸⁾

İnsani Değerler Nübüvvetle Gelmiştir

Bediüzzaman, Nübüvvet’in getirdiği değerlerin önemli bir kısmının da insanın mahiyetini açıklama olduğunu söyler. İnsanın mahiyetini tanımak ve bilmek birçok problemin merkezini oluşturmaktadır. Onun ifadesi ile: Nübüvvet’e göre “ene (insan), kendini abd (kul) bilir. Başkasına (Kendini yaratan, Allah’a) hizmet eder, anlar. Mahiyeti harfiyedir. Yani başkasının manasını taşıyor. Vücudu, tebaîdir. Yani başka birisinin vücudu ile kaim ve icadıyla sabittir, itikad eder.”

Bu açıklamaya göre: İnsanda kendine ve eşyaya sahiplik duygusu vardır; fakat bu duygunun bizzat değil, başkasına bağlı olduğunu bilmemiz gerekir. İnsan kendini, ne kendinin ne de eşyanın hakiki sahibi olmadığı halde, “sahibi zannetmektedir.” Kendi mâlikinin izni ile; surî, geçici bir mâlikiyeti vardır. Yani, (insan), hak ve vâcib bir hakikatın cilvesini/tecellisini taşıyan; Allah’ın ona emanet verdiği bir güçle bir şeylere sahiptir. Ve kendisi de mümkün (her an değişmesi muhtemel) ve miskin (fakir) bir zildir, gölgedir.

Vazifesi ise, “kendi Hâlıkının sıfât ve şunatına mikyas ve mizan olarak, şuurkârane bir hizmettir”. İnsan Allah’ın isim ve sıfatlarına bir ölçüdür. İlahi ahlakı olabildiği kadar yaşamaya gayret etmelidir. İlahi ahlak vahiydir, kitaptır, sünnettir. Bunların nerede ne şekilde uygulanması gerektiği, şeriatın açıklaması olan İslam’ın fıkıh, ahlak ve hukukla ilgili kitaplarında yer almaktadır. Bu ilahi ilkelere yaklaştığımız ölçüde, gerçek bir insan oluruz. Çünkü, İslâmiyet gerçek ve büyük bir insanlıktır.

Bediüzzaman, insanın mahiyetiyle ilgili 700 yıllık bir tartışma olan akıl ve din, felsefe ve vahiy arasındaki gerilimli fay hatlarına dair ilginç tespitler yapmıştır:

Ona göre, Eflatun ve Aristo, İbn-i Sina ve Farabî; “İnsanın gayesi Yaratıcıya benzemektir” diyerek, firavunane bir hüküm vermişlerdir. Enaniyeti kamçılıyıp şirk derelerinde serbest koşturarak; esbabperest, sanemperest, tabiatperest, nücumperest gibi çok enva’-ı şirk taifelerine meydan açmışlardır. Onlar, “İnsaniyetin esasında saklı olan acz ve za’f, fakr ve ihtiyaç, naks ve kusur kapılarını kapayıp, ubudiyetin yolunu” kapatmışlardır. “Tabiata sapanıp, şirkten tamamen çıkamayıp, şükrün geniş kapısını bulamamışlar...”

Nübüvvet kurumu ve nebilere göre ise insanın gayesi ve vazifesi ilahi ahlak ve seciyeler ile ahlaklanmaktadır. Aczini bilip ilahi kudrete iltica etmek, za’fını görüp Kudret-i ilahiden medet istemek, ilahi rahmete itimat etmek, kusurunu görüp Allah’a istiğfar etmek, eksikliğini itiraf edip Allah’ı tesbih etmektir.

Bediüzzaman çeşitli eserlerinde nübüvvet kurumuna ihtiyacı, nebilerin insanlığa getirdiği değerlere dikkat çekerek anlatmıştır.

Bunlardan bir kısmı mealen şöyle ifade edilebilir:

Felsefe: El hükmü lilgâlip ilkesi ile, “Galebe edende bir kuvvet var. Kuvvette hak vardır,” demiş; “Zulmü manen alkışlamış; zalimleri teşci’ etmiştir ve cebbarları, uluhiyet davasına sevk etmiştir.”

Güçlünün kendini haklı görmesi, insanlığın mahiyetini anlamakla ilgili, büyük bir sapmadır. İstikametten kayan bu inhiraf, maddi manevi zulümleri meşru sayan bir anlayıştır. Sonu, gücü elinde tutanın uluhiyet iddiasıdır! Oysa gözle görülmeyen bir mikroba mağlup düşen insanın vazifesi kendi aczini anlayıp Allah’ın kudretine sığınmaktır.

“Akıl alanında, Dehriyyun, Maddiyyun, Tabiiyyun gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.”⁽⁹⁾ Gerek felsefe kitaplarında gerekse Kelam kitaplarının bir kısmında ele alınan varlık ve uluhiyet ilişkisi beşerin önemli bir problemidir. Maddeyi, tabiatı, zamanı ilah yerine ikame eden anlayışların temelinde insanın mahiyeti ve varlığın gerçekliği ile ilgili sapık-sapkın yorumlar yer almaktadır. (Bunlarla ilgili tafsilatı burada zaid buluyoruz) Başta Kur’an-ı Kerim, muhakkik alimlerin eserleri ile çağımızda da Risale-i Nur külliyatında, tabiatın ve maddenin uluhiyet gibi bir niteliğe sahip olmadığı yüzlerce, nakli, akli ve kat’i bürhanlar ile anlatılmaktadır. Bu bürhanlar beşerin bilgi kaynakları bakımından reddi imkânsız denecek kadar açıktır. Buna rağmen, çağdaş dünyanın modern iletişim araçları ile bu sapık düşüncelerin reklamı bir kısım çevrelerde etki gösterebilmektedir.

Tabiatı, maddeyi, zamanı ilah edinmek, insanın fitratını bozmasıdır. Beşeriyetin türlü sapkınlıkların peşinden koşarak mutluluk araması bu parçalanmış zihnin eseridir.

Felsefe ve akıl için, ferdin toplumdaki hedefi, “menfaat”tir. Hayattaki temel ilkesi, “cidal/mücadele” etmektir. Cemiyetin bireyleri arasındaki bağ, ırka dayalı millet/milliyetçilik kavramıdır.

*Nübüvvetin
getirdiği değerlere
göre ise: İnsanın
hayattaki istinad
noktası, kuvvete
bedel "hakk"tır.
İnsanın (hayattaki
asıl gayesi)
menfaat yerine,
"fazilet ve rıza-yı
İlahî"dir.*

Bunların meyvesi ise, insanlığın ihtiyaçlarını artırmaktır ve nefsanî hevesleri doyurmaya yönelmektir. Yani fasit bir daireye düşürmektir. Nübüvvetin getirdiği ahlaki değerler dikkate alınmayınca, insanların zihin ve kalbinin bu fasit daireden çıkma imkânı yoktur. Bu değerlerin eksikliği ile, fert ve toplum hayatında ortaya çıkan sonuçlar ise daha vahimdir. Said Nursî tehlikeli sonuçları şöyle sıralamaktadır:

"Halbuki kuvvetin şe'ni, tecavüzdür. Menfaatin şe'ni, her arzuya kâfi gelmediğinden üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidalin şe'ni, çarpışmaktır. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, tecavüzdür... İşte bu hikmettendir ki, beşerin saadeti selb olmuştur." İnsanlığın yer yer ortaya koymaya gayret ettiği yardımlaşma, paylaşım, insani yaklaşım, ırkçılığın reddetme vb. değerler aslında nübüvvetin getirdiği ilahî değerlerdir. Ne yazık ki, bunları savunanların büyük bir kısmı adı geçen değerleri sadece kendi milleti ve dindaşları için istemekle, iki yüzlülük yapmaktadır!

Nübüvvetin getirdiği değerlere göre ise: İnsanın hayattaki istinad noktası, kuvvete bedel "hakk"tır. İnsanın (hayattaki asıl gayesi) menfaat yerine, "fazilet ve rıza-yı İlahî"dir. Hayatta mücadele değil, yardımlaşma esastır. Cemaatlerin arasındaki bağ, unsuriyet-milliyet yerine, din, sınıf ve vatan birlikteliğidir.

Nübüvvetin insana gösterdiği hedef; nefsin heveslerini dizginleyerek tecavüzatına sed çekmektir. Ruhü yüce gayelere çevirerek ulvî hislerini doyurmaktır. Bunlar ile insan gerçek bir insan olur. Bu değerlere tutunmak ise büyük ölçüde şu neticelere ulaşır:

"Hakkın şe'ni, ittifaktır. Faziletin şe'ni, tesanüddür. Düstur-u teavünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni, uhuvvettir, incizabdır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçulamakla serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dareyindir."⁽¹⁰⁾

Hakkı bilen ve O'na inananların vasfı, birliği baştaçı etmektir. Aynı dine inanmak insanı birbirine cezb eder; ünsiyet, dostluk, kardeşlik duygusu yaşatır. Din, kardeşliği emreder. Dini bildikleri halde husumeti, nefreti yayanlar dinin değil, nefis ve şeytanın isteklerini yerine getirenlerdir. Çünkü din, ruhları fazilet ve kemâlâta sevk eder. Bu ise insanları mutlu eder.

"Nazar-ı nübüvvet ve tevhid ve iman (ile); vahdete, âhirete, uluhiyete baktığı için, hakaikî ona göre görür. Ehl-i felsefe ve hikmetin nazarı; kesrete, esbaba, tabiata bakar, ona göre görür. Nokta-i nazar birbirinden çok uzaktır. Ehl-i felsefenin en büyük bir maksadı, ehl-i Usûl-üd Din ve ülema-i İlm-i Kelâm'ın makasıdı içinde görünmeyecek bir derecede küçük ve ehemmiyetsizdir."

Nübüvvet (Vahiy) ve Fennin (İnsani Tecrübe) Dünyaya Bakışı:

Dünyamız felsefe ve fennin gözünde Güneş etrafında orta seviyede bir gezegendir ve hadsiz yıldızlar içinde döner. Yıldızlara nisbeten küçük bir mahluktur. Fakat ehl-i Kur'an nazarıyla bakıldığı vakit durum şöyledir:

İnsan bir cihetten eşsiz ve câmi özellikleri ile kâinatın meyvesidir. Bir diğer cihetten de aciz, zaif, latif bir varlıktır. Dünya ise insanın beşik ve zeminidir. Madde itibarıyla küçük ve hakirdir, ancak san'at yönünden dünya kâinatın kalbidir. Allah'ın mu'cize sanatlarının sergisi ve isimlerinin mazharıdır. Kendi ifadesi ile;

“Arzın manevi azameti ve san'atındaki ehemmiyet sebebiyledir ki, Kur'an büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan arzı, küçük kalbi, büyük kalıba/bedene denk tutmak gibi, onu semalara denk tutuyor, gökleri bir kefedey dünyayı da bir kefedey göstererek, *وَالسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ* buyuruyor...”

Dünyanın mahiyeti, nübüvvet ve aklın hadiselere bakışına bir örnektir...

Nübüvvetin İspatıyla İlgili Bilgi Kaynakları

Said Nursî, Hz. Muhammed'in risaletini ispatta Kur'an ayetlerinin müşrik Arap ediplerine meydan okuması ile ilgili ayetleri dikkate verir. Bilindiği gibi bu ayetler, müşriklere, “Kur'an'ın önce bir mislini, sonra on suresinin benzerini, sonra da Kur'an'ın bir suresinin benzerini getirmeleri konusunda meydan okumuştur. En sonda da,

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

(Bakara, 2/24) Bunu yapamazsanız, -ki kesinlikle yapamayacaksınız- yakıtı insan ve taş olan Cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kafirler için hazırlanmıştır,” buyurmuştur. Mezkur ayetlerin Medenî olması da, meydan okumanın Hristiyanlar ve Yahudileri de içine aldığı göstermektedir.⁽¹¹⁾

Nursî, “Küllî, cüz'ide dâhildir. Cüz'inin isbatıyla küllî de isbat edilmiş olur” ifadesi ile Peygamberimiz (asm)'in risaletini ispat eden her bir delilin, mutlak nübüvvet kurumunu da ispat ettiğine dikkat çeker.

Hz. Muhammed'in risaletinin ispatını ortaya koyan mucizelerle ilgili Said Nursî, geniş bir çerçeveye ortaya koymuştur. Burada haber-i vahidlerin de dikkate alındığına şahit olmaktayız.

“İşte nübüvvet-i Ahmediyenin (asm) delaili, evvelâ iki kısımdır:

Birisi: “İrhasat” denilen nübüvvetten evvel ve veladeti vaktinde zuhur eden hârikulâde hallerdir.

İkinci kısım: Sair delail-i nübüvettir. İkinci kısım da iki kısımdır. Biri: Nübüvvetten sonra, fakat nübüvvetini tasdikan zuhura gelen hârikalardır. İkincisi: Asr-ı Saadetinde mazhar olduğu hârikalardır. Şu ikinci kısım dahi iki kısımdır: Biri: Zâtında, sîretinde, suretinde, ahlâkında, kemalinde zahir olan delail-i nübüvettir. İkincisi âfâkî, haricî şeylerde mazhar olduğu mu'cizattır. Şu ikinci kısım dahi iki kısımdır: Biri: Manevî ve Kur'anîdir. Diğer: Maddî ve ekvanîdir. Şu ikinci kısım dahi iki kısımdır. Biri: Davayı nübüvvet vaktinde, ehl-i küfrün inadını kırmak veyahut ehl-i imanın

Hz.
Muhammed'in
risaletinin ispatını
ortaya koyan
mucizelerle ilgili
Said Nursî, geniş
bir çerçeveye ortaya
koymuştur.

11 Murat Serdar/Harun Işık, Sistemantik Kelam-II, Kimlik y., Kayseri, 2018, s.48-49.

“O zâtın (asm)
evvel ve âhir
bütün ahval
ve harekâtı
nazar-ı dikkatten
geçirilirse, her bir
hareketi, her bir
hâli hârikulâde
değilse de onun
sıdkına delalet
eder”

kuvvet-i imanını ziyadeleştirmek için zuhura gelen hârikulâde mu'cizattır. Şakk-ı Kamer ve parmağından suyun akması ve az taamla çokları doyurması ve hayvan ve ağaç ve taşın konuşması gibi yirmi nev' ve herbir nev'i manevî tevatür derecesinde ve her bir nev'in de çok mükerrer efradı vardır.”

O, hissî mu'cizelerin gerçeklikleri bazı çevreler tarafından tartışılırken, bu tür mu'cizeleri kabul ettiği gibi, onun zatındaki ahlaki güzelliklerin nübüvvetine mu'cizeler kadar kuvvetli bir delil olduğunu söylemiştir. Hissî mu'cizelerin rivayet yollarının muhtelif olması sebebi ile binlerce kişinin tasdiki ile risalete şahitlik hükmünde olduğunu ifade etmiştir.

“O zâtın (asm) evvel ve âhir bütün ahval ve harekâtı nazar-ı dikkatten geçirilirse, her bir hareketi, her bir hâli hârikulâde değilse de onun sıdkına delalet eder” diyen Said Nursî, siyer-i seniyesinin onun sıdk ve nübüvvetini ortaya koymasını örnek olarak zikreder. Ciddiyeti, metaneti, şecaati, tehlikelere karşı tereddütsüz gösterdiği vaziyeti gibi hallerin Halık-ı Zülcelale itimadına bir bürhan olduğunu; ortaya koyduğu gerçeklerin, hakikat ve hakkaniyete uygunluğunu, inkarı mümkün olmayan deliller arasında sayar. Nübüvveti ispattaki bir delil olarak “gençlik devresinde bir hilesi, bir hıyaneti görülmemiş ve bir yalanı işitilmemiştir. Eğer o zâtın yaradılışında, tabiatında bir fenalık, bir kötülük hissi ve meyli olmuş olsaydı; behemehal gençlik saikasıyla dışarıya verecekti. Halbuki bütün yaşını, ömrünü kemal-i istikametle, metanetle, iffetle, bir ittırad ve intizam üzerine geçirmiş, düşmanları bile hileye işaret eden bir halini görmemişlerdir.”

Bediüzzaman, Hz. Peygamberin, farklı yer ve zaman, değişik kişiler huzurunda görülen, parmaklarından su akması, ayın ikiye yarılması, ağacın konuşması, iki üç kişiye yetecek miktarda yemekten iki-üç yüz kişinin tok olması gibi hissî mu'cizeleri, inatçı müşriklerin inkar edemeyip, sihre yorumlamasının bile, onların vukuuna tevatür kuvvetinde bir delil olduğunu ifade eder.⁽¹²⁾

Nübüvvetin Gerçekleşme Yolu: Vahiy

Vahiy, gizlice ve hızlıca bildirmek demektir. Söz, yazı, risale / mesaj ya da işaret; kendisi ile delil gösterilen (tasdik ve ispat yapılan) her şey, vahiy kelimesi ile ifade edilmiştir. Vahiy sözü ile bazen vahyedilen (ism-i meful) kast edilir. Bazı alimlere göre, vahyin aslı, anlama (tefehüm)dür. İşaret, ilham ve yazmak gibi kendisi ile bir şey anlaşılan her şey vahiydir. Kur'anda vahiy kelimesinin farklı anlamlarda kullanımına örnekler vardır: Meryem, 11'de, vahiy yazmak; Nahl, 68'de ilham anlamında kullanılmıştır. İstılah ve Şeriat dilinde ise vahiy, Allah'ın peygamberlerinden birine indirilmiş kelamı anlamındadır.⁽¹³⁾ Bu şer'i vahiy olarak da ifade edilir. Bu anlamı ile vahiy bir dinin erkanını vaz'etmek ve esaslarını ortaya koymak, dini tesis etmek, ilahi emirleri dinî bir sistemde insanlara tebliğ etmeyi ifade eder.

12 Nursî, Mektubat, 19. Mkt.1. Nükteli İşaret

13 Seyyid Şerif Cürcani, *Ta'rifat*, (trc: Arif Erkan) İstanbul, 1997 s.248-9.

Dinî vahiy insanın Allah'a karşı olan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için, Allah'tan insanlara yol gösterici olarak indirilen bir rahmet, bir nur, bir şifâdır. Değişik türevleri ile bu kelime Kur'an-ı Kerim'de seksen kadar yerde geçmektedir.⁽¹⁴⁾

Kur'an ayetleri, insanların ahlâksızlık, tuğyan (azgınlık), zulüm ve fesat gibi ahlâkî olmayan bir ortama sürüklendiğinde, Allah'ın şefkat ve rahmeti gereği peygamberler gönderdiğini bildirmektedir.⁽¹⁵⁾ Bu tespit mü'minler içindir. Çünkü mü'min, görünen evrenin ötesinde görünmeyen (metafizik/ulvî) bir âlemin bir gerçekliği olduğunu bilir.⁽¹⁶⁾ Bu sebeple vahyin de bu yüce âlemlerin sahibi olarak Allah'tan geldiğini kalbiyle tasdik, aklıyla kabul eder.

Allah peygamberler ile iletişimini vahiy yoluyla gerçekleştirmiştir. Vahiy genelde vazifeli melek Cebrail vasıtasıyla gönderilmiş olmakla beraber değişik şekillerde de gelmiştir.

Hz. Muhammed'e indirilen vahy, çan sesi, melek Cebrâil'in asli suretinde görünmesi, bir insan suretinde görünmesi gibi farklı yollarla ulaştırılmıştır. Vahyin en ağır şekli de meleğin görünmeden gelmesiydi. Bu esnada Hz. Peygamber, yürümekte ise durur, ayakta ise oturur, binekte ise inerdi. Yüzünden terler boşanır, binek üzerinde bulunursa, hayvan, vahyin ağırlığından karnı yere yapışacak gibi olur, ayakları zorlanırdı. Allah vahiyyle konuştuğu zaman sema ve arz ehli, bu vahyi zil sesi halinde işitirdi. Vahiy bittikten sonra yer ve göklerdeki ruhani varlıklar, korkularından birbirlerine, "Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlardı. Sema ve yerdekiler, "Allah gerçeği söyledi" derler. (Sebe', 34/23)

Vahiy meleği kimi zaman da, sahabeden Dihye'nin suretinde gelir, bu esnada Hz. Peygamberle melek arasında hiç bir engel bulunmadan söylenen şeyleri Peygamberimiz muhafaza ederdi. Bazen, vahye muhatap olma keyfiyetinin kâhinlik gibi beşerî ve şeytânî hâdiselerden ayrılması için, vahyin muhtevası, bizzat Allah tarafından ulaştırılmıştır. Allah, vahyi, ilhâm ederek, bir sesi işittirmek, kalbine mânâları koymak ve rüyasında göstermek gibi değişik şekillerde vermiştir.⁽¹⁷⁾

Vahye muhatap olmak, Allah'ın özel bilgi vermekle, bazı kimseleri imtiyazlı kılmasıdır. Bu durum, O kimseye Allah'ın bir ikramıdır. Nübüvvetin ayrıcalıklı tarafı, vahiy gelmesiyle sözde; mu'cize ile de fiillerde görülür. Bu delil ve özelliklerin en yücesi, Kur'an'da "kelimullah" diye ifade edilen Musa'ya (as) nasip olmuştur. O Allah'la konuşmuştur.⁽¹⁸⁾

Vahiyle ilgili "tartışmalı" bir konu Kur'an dışındaki vahiy meselesidir. (vahy-i gayr-i metlûv). Başta Sünnîler olmak üzere âlimlerin büyük

*Allah
peygamberler
ile iletişimini
vahiy yoluyla
gerçekleştirmiştir.
Vahiy genelde
vazifeli melek
Cebrail vasıtasıyla
gönderilmiş
olmakla beraber
değişik şekillerde
de gelmiştir.*

14 Albayrak, Halis, *Kur'an'da İnsan - Gayb İlişkisi*, Şûle, y., İstanbul, 1993, s. 260; Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, İFAV, y., İstanbul, 1996

15 Ayetler için bkz: Nahl, 16/44, 43; Şûrâ, 42/7; Nisâ, 4/163

16 Demirci, *Vahiy*, s. 29.

17 Halîmî, age., I, 238, 239, 243, 244; Ayrıca bkz: Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîbu'l - Buhari*, (v.h: 256) Sahîh, Bed'ül Vahy, B.2; Bed'ül- Halk B. 6

18 Halîmî, age., I, 239 Allah'ın Musa (a.s.)'la konuşma mu'cizesine işaret eden ayetler için bkz: Nisa, 164; Naziat, 85; Kasas, 30

Hiz. Muhammed'in beşeriyet ve risalet şahsiyetlerine dikkat çeker ve risaletin vahye dayandığını söylerken vahyi de kısımlara ayırır.

çoğunluğuna göre Hiz. Peygamber'e Kur'an dışında da vahiy gelmiştir. İmam Mâtürîdi, Resûlullah'a tebliğ edilen vahyi üç gruba ayırır. 1. Kur'an vahyi. Resûl-i Ekrem'e gelen vahiyden öncelikle bu vahiy anlaşılır. 2. Beyan (açıklama) vahyi. Hiz. Peygamber'e Cebrâil vasıtasıyla veya Allah'ın dilediği başka bir şekilde tebliğ edilip Kur'an'daki helâl ve haramları açıklayan vahiydir. 3. İlham ve ifham vahyi. İnsanlar hakkında Allah'ın bildirdiği şekilde hüküm vermenin gerekliliğinden söz eden âyetin (en-Nisâ 4/105) işaret ettiği vahiydir. Resûlullah'ın dinî konularda yaptığı açıklamalara ilişkin olarak Allah'tan gelen ve doğruyu hissettiren ilhamlardan meydana gelir. Hiz. Peygamber'e Kur'an dışında vahyin geldiğini gösteren delillerden biri de Kur'an'ın yanı sıra hikmetin de indirildiğini ve kendisine daha önce bilmediği şeylerin öğretilendiğini açıklayan âyetlerdir (meselâ bk. en-Nisâ 4/113).⁽¹⁹⁾

Bediüzzaman bu tartışmalı meselede ehl-i sünnet alimlerinin görüşlerini tercih etmiştir.

O, Hiz. Muhammed'in beşeriyet ve risalet şahsiyetlerine dikkat çeker ve risaletin vahye dayandığını söylerken vahyi de kısımlara ayırır. Burada Bediüzzaman'ın vahiyle, Hiz. peygamberden sadır olan hadisler, uygulamalar (takrir) ile ilgili taksimatı orijinal hali ile verip, sonra anladıklarımızı ifade etmeye gayret ettik:

“Biri: “Vahy-i sarîhî”dir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm onda sırf bir tercümandır, mübellîğdir, müdahalesi yoktur. Kur'an ve bazı ehadis-i kudsiye gibi...

İkinci Kısım: “Vahy-i zımnî”dir. Şu kısmın mücmel ve hülâsası, vahye ve ilhama istinad eder; fakat tafsilâtı ve tasviratı, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a aittir. O vahiyden gelen mücmel hâdiseyi tafsil ve tasvirde, Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm bazen yine ilhama, ya vahye istinad ederek, veyahut kendi ferasetiyle beyan eder. Ve kendi içtihadıyla yaptığı tafsilât ve tasviratı, ya vazife-i risalet noktasında ulvî kuvve-i kudsiye ile beyan eder veyahut örf ve âdet ve efkâr-ı âmme seviyesine göre, beşeriyeti noktasında beyan eder.

“İşte her hadîste bütün tafsilâtına, vahy-i mahz noktasıyla bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelâtında, risaletin ulvî âsârı aranılmaz. Madem bazı hâdiseler mücmel olarak mutlak bir surette ona vahyen gelir, o da kendi ferasetiyle ve tearûf-ü umumî cihetiyle tasvir eder. Şu tasvirdeki müteşabihata ve müşkilâta bazan tefsir lâzım geliyor, hattâ tabir lâzım geliyor...”⁽²⁰⁾

Bu cümlelerin hadislerin vahiy olma keyfiyeti ile ilgili bazı çözümler getirdiği anlaşılır. Bunları vahyin sınıflandırılması olarak şöyle özetlemek mümkün:

19 Yavuz, Yusuf Şevki, “Vahiy”, TDV İslam Ansiklopedisi, (DİA), c.42/442.

20 Nursî, Mektubat, 19. Mektup.

1- Açık vahiy: Kur'an ve bazı kudsi hadislerdir. Resülüllah'ın bunların mana ve lafzına hiçbir müdahalesi yoktur. O, bunlarda sadece tercüman ve tebliğ edicidir.

2- Zımnî (gizli) vahiy: Bu kısım vahyin, özü- esası yine vahye dayanır, ancak açıklaması Resülüllah (asm)'a aittir. Açıklama bazen ilham ve vahye dayanırken, bir kısmında da kendi ferasetiyle yapılır. Kendi feraseti ile (iç-tihad) yaparsa burada da iki durum vardır:

2.1. İctihad yaparken bazen risaletin kudsi makamı ile feraset ve içtihadını ortaya koyar.

2.2. İctihad yaparken bazen de insanların örfü, âdetleri ve kamuoyunun fikirlerine göre bir tercihte bulunur. Bu tür açıklama, Peygamber (asm)'ın (bir problemle ilgili) beşeriyeti itibariyle yaptığı bir çözüm olmaktadır.

İktibastaki şu cümleyi tekrar edelim: "Hz. Muhammed (asm)'ın beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelâtında, risaletin ulvî âsârı aranılmaz." Bu cümleden anlaşılması gereken, hadisler ve uygulamalarda her zaman açık vahyin izinin aranmaması gerektiğidir. Dolayısı ile Efendimizin bu kabilden olan söz ve fiilleri kimi zaman müteşabihattan olabilir; bunda da açıklama ve te'vil gerekli olur.

Kur'an dışı Vahiyle ilgili bir husus da peygamber haberlerinin (haber-i resül) keyfiyetidir. Kelam kitaplarında bilgi elde etme yolları akıl, sağlam beş duyu ve haber olmak üzere üç kısımda incelenir. Peygamber haberi, mütevatir ise Kur'an gibi itikadi bilgi kaynağıdır. Peygamber haberleri haber-i vahid ise bunların sıhhat durumları tartışılmış olup farklı görüşler dile getirilmiştir. Bediüzzaman bu konuda muhakkik alimlerin yolunu tercih etmiştir:

Tevatür iki kısımdır. (Haşiyeye) Biri "sarih tevatür", biri "manevî tevatür"dür.

"Manevî tevatür de iki kısımdır: Biri sükûtîdir. Yani, sükût ile kabul gösterilmiş. Meselâ: Bir cemaat içinde bir adam, o cemaatin nazarı altında bir hâdiseyi haber verse, cemaat onu tezkib etmezse, sükût ile mukabele etse, kabul etmiş gibi olur. Hususan haber verdiği hâdisede cemaat onunla alâkadar olsa, hem tenkide müheyya ve hatayı kabul etmez ve yalanı çok çirkin görür bir cemaat olsa, elbette onun sükûtu o hâdisenin vukuuna kuvvetli delalet eder.

"İkinci kısım tevatür-ü manevî şudur ki: Bir hâdisenin vukuuna, meselâ "Bir kıyye taam, ikiyüz adamı tok etmiş" denilse; fakat onu haber verenler, ayrı ayrı surette haber veriyor. Biri bir çeşit, biri başka bir surette, diğeri başka bir şekilde beyan eder.. fakat umumen, aynı hâdisenin vukuunda mütefiktirler. İşte mutlak hâdisenin vukuu; mütevatir-i bilmanadır, kat'îdir...

"Hem bazen olur ki; haber-i vâhid, bazı şerait dâhilinde tevatür gibi kat'iyeti ifade eder. İşte Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'dan bize naklolunan mu'cizatı ve delail-i nübüvveti, kısım-ı a'zamı tevatür iledir; ya sarihî, ya manevî, ya sükûtî. Ve bir kısmı çendan haber-i vâhid iledir. Fakat

"Hz. Muhammed (asm)'ın beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelâtında, risaletin ulvî âsârı aranılmaz."

Salih ve muttaki
insanlara,
evliyaya,
meleklerle ve
Allah'ın dilediği
her hangi bir
kimseye ilham
gerçekleşebilir.
İlham Kur'an'da
fıtrata belirli
özelliklerin
verilmesi
anlamında da
kullanılmıştır

öyle şerait dâhilinde, nekkad-ı muhaddisin nazarında kabule şâyan olduktan sonra, tevatür gibi kat'iyeti ifade etmek lâzım gelir...”

Vahiy ve İlham Farkı

İlham, kelime olarak, bir takım mana ve fikirlerin feyz yolu ile kalbe bırakılması, gelmesi, ilka edilmesidir. Istılahta, Allah'ın peygamberler dışında dilediği kimsenin kalbine bir manayı açması ve bildirmesi olarak tanımlanır. Vahiy peygamberlere has ve özel bir durumu ifade ederken, ilham umumi bir niteliğe sahiptir. Salih ve muttaki insanlara, evliyaya, meleklerle ve Allah'ın dilediği her hangi bir kimseye ilham gerçekleşebilir. İlham Kur'an'da fıtrata belirli özelliklerin verilmesi anlamında da kullanılmıştır. Şems suresindeki *فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا* ayetindeki, “Nefse hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun ki..” bu anlamdadır. Buradaki ilham, fücür ve takva kelimeleriyle birlikte, “Allah Teâlâ'nın insanın fıtratına doğru ve yanlış, iyilik ve kötülüğü, günah ve sevabı bilme, tanıma, ayırt etme, birini veya diğerini seçip yapma gücü ve özgürlüğü vermesi”; “insanın bu yeteneklerle donanmış bulunması” şeklinde açıklanabilir. Şems suresindeki 7-8. âyetler, Kur'an'ın insan anlayışının bir özeti de sayılabilir. Buna göre insan, ahlâkî bakımdan çift kutuplu bir varlıktır. İyilik veya kötülük yollarından dilediğini seçebilecek bir tabiatta yaratılmıştır.⁽²¹⁾

Nesefi (ö.710/1310) ez-Zemahşeri (ö.539/1310) ve Elmalılı (ö. 1368/1948) gibi dirayet müfessirleri suredeki “elhame” kelimesini Allah'ın nefse iyilik ve kötülükleri öğretmesi, kavratması, (ifham, i'kal, beyan) olarak yorumlayıp, ilhamı, kulun kesbine paralel şekilde kendi nefsinde ortaya çıkan bir merteye olarak değil, insana doğuştan verilen bir kabiliyet olarak telakki etmişlerdir.⁽²²⁾

Bediüzzaman ilham ve vahiy farkına dikkat çeker:

1-İlhamlar, bir cihette vahye benzerler ve bir nevi mükâleme-i Rabbâniyedir; fakat (vahiyle ilham arasında) iki fark vardır: İlhamdan çok yüksek olan vahyin ekseri melâike vasıtasıyla; ve ilhamın ekseri vasıtasız olmasıdır.

Bu (Vahiy), bir padişahın emir ve fermanın hakimiyetin haşmetine işareten bir vasıta ile göndermesine benzer. İlham ise Sultan'ın hususi telefonu ile mesajını iletmesi gibidir.

Yüce Allah'ın da âlemlerin Rabbi ismiyle ve kâinat Hâlıkı ünvanıyla, vahiyle ve vahyin hizmetini gören şümulü ilhamlarıyla mükâlemesi olduğu gibi; “her bir ferdin, her bir zîhayatın Rabbi ve Hâlıkı olmak hay-siyetiyle, hususi bir surette, fakat perdeler arkasında onların kabiliyetine göre bir tarz-ı mükâlemesi (de) vardır. Bediüzzaman bu cümle ile , “De ki:

21 Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri, (TDV) y. Şems süresi, 91/8.

22 Demirci, Muhsin, Vahiy Gerçeği, İfav y. 1996, s.63.

Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi,”⁽²³⁾ ayetinin tefsirini yapmaktadır.

2- Vahiy gölgesizdir, sâfidir, havassa hastır. İlham ise gölgelidir, renkler karışır, umumîdir. Melâike ilhamları ve insan ilhamları ve hayvanat ilhamları gibi, çeşit çeşit, hem pek çok envâlarıyla, denizlerin katreleri kadar kelimat-ı Rabbâniyenin teksirine medar bir zemin teşkil ediyor.

Risale-i Nur külliyyatını inceleyenler, bu eserlerin Kur’anî manalar ile dolu ilham eseri olduklarını fark ederler. Ona hizmet eden talebelerinin şu tespiti bu hakikatin ifadesidir:

“...çok cihetlerle Risale-i Nur bu zamanda ehl-i iman ve İslâm için ön plânda ele alınması icap eden ehl-i iman elinde mânevî elmas bir kılıçtır. Asrın idrâkine, zamanın tefehhümüne, anlayışına hitap eden, ihtiyaca en muvafık tarzı gösteren, ders veren ve doğrudan doğruya feyiz ve ilham tarikiyle âyetlerin yıldızlarından gelen ders-i Kur’ânîdir, küllî mârifetullah burhanlarıdır.”⁽²⁴⁾

Bazı evliyanın, ilhamla vahyi birbirine karıştırma riskine dikkat çeken Said Nursî, “Kalbine ilhamî bir tarzda gelen cüz’î mânâları “kelâmullah” tahayyül edip, âyet tabir” edilmesini vahyin yüce mertebesine saygısızlık saymıştır. Bediüzzaman bu tür hatalar ile ilgili, ilham, işaret ve vahiy arasındaki farka dikkat çekerek ilhamın çok farklı boyutlarda tecelli ettiğini belirtir.

“Balarısı ve hayvânâtın ilhâmâtından tut, tâ avâm-ı nâsın ve havâss-ı beşeriyenin ilhâmâtına kadar ve avâm-ı melâikenin ilhâmâtından tâ havâss-ı kerrübiyyûnun ilhâmâtına kadar bütün ilhâmat, bir nevi kelimât-ı Rabbâniyedir” der. O’na göre zikredilen kavramların tamamı ilahi kelimelerdir; ancak, ilahi kelam olan Kur’an ilahi kelimelerin en üstünü ve makamı en yüce olanıdır. Bu sebeple Kur’an surelerinin her bir cüz’üne ad olan “âyet” terimi, ıstilahî anlamına uygun şekilde, sadece Kur’an’a özel bir isimdir. Bir kişinin kendisine gelen gölgeli bir ilhamı “âyet” ve “vahiy” diye adlandırması Kur’ana olan hürmete zıt düşer.

Çünkü, “Kur’an ise bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah’ın kelâmıdır. Hem bütün mevcudatın ilâhî ünvanıyla Allah’ın fermanıdır. Hem semavat ve arzın Hâlıkı haysiyetiyle bir hitaptır. Hem Rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir... İsm-i Âzâmın muhitinden nüzul ile Arş-ı Âzâmın bütün muhâtına bakan, teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir.”⁽²⁵⁾

O, kendi eserlerinin de ilham neticesi olduğuna dikkat çekerken iki ayete özellikle vurguda bulunmuştur: “Biz Kur’ân’dan mü’minler için bir şifâ ve rahmet olan şeyi indiriyoruz.” “Bu Kur’an, kudreti herşeye galip olan ve hikmeti herşeyi kuşatan Allah tarafından indirilmiştir,”⁽²⁶⁾ ayetlerinin

*Melâike ilhamları
ve insan ilhamları
ve hayvanat
ilhamları gibi,
çeşit çeşit,
hem pek çok
envâlarıyla,
denizlerin
katreleri kadar
kelimat-ı
Rabbâniyenin
teksirine medar
bir zemin teşkil
ediyor.*

23 Kehf, 18/109.

24 Nursî, Barla Lahikası, Mukaddime içinde (Nur Talebelerinin Kaleme Aldıkları Giriş)

25 12.Söz.4.Esas.

26 İsrâ, 17/82; Zümer, 39/1.

*Allah insanı
evrenin en yüce,
şuurlu canlısı
olarak yaratmıştır.
Akıl ise insanın
yüceliğini fark
ettiren bir
nimettir.*

sarıhan Kur'an vahyine, işaretten de her asırda, Kur'an'dan feyz ve ilham yolu ile istifade edilerek yazılan muhtelif asırlardaki eserlere ve son asırda da Risale-i Nura da delalet ettiğini ifade eder.⁽²⁷⁾

Nursî vahiyle ilhamın farkını, "güneşten gelen ışığın bizzat kendisi ve güneşin ışığının yansıması" örneği ile de anlatır. Vahiy güneşin kendisi, ilham ise aynadaki yansımasıdır. Aynadaki sönük ve perdeli yansıma ne kadar sınırlı, güneş ne kadar muhteşem ve azametli ise; vahye kıyas ile ilham da böyledir.⁽²⁸⁾

O, bazı Kur'an ayetlerinin ebced ve cifir hesapları ile Risale-i Nurun telifine işaret ettiğini ifade ettiği, Birinci Şua risalesinde de vahiy ile ilhamın karıştırılma riskine karşı, Risale-i Nur'un feyiz ve ilham eseri olduğunu belirtmiş, Risale-i Nur'la ilgili, "Vahiy değil ve olamaz. Hem umumiyetle dahi ilham değil, belki ekseriyetle Kur'an'ın feyziyle ve medediyle kalbe gelen sünihat ve istihracat-ı Kur'âniyedir" demiştir.⁽²⁹⁾

Sonuç: Allah insanı evrenin en yüce, şuurlu canlısı olarak yaratmıştır. Akıl ise insanın yüceliğini fark ettiren bir nimettir. Fiziki ve sosyal hadiseler arasındaki ilişkileri tespit ederek bir takım umûmî prensiplerin varlığını keşfetmek, aklın varabileceği sonuçlardır. Bunları müspet ilim, fen ve teknoloji; psikoloji ve sosyoloji, estetik gibi disiplinlerde görmektediriz.

Mezkur gelişmeler genelde, insanın bedenî ihtiyaçlarını telâfi etmeye yöneliktir. İnsanın bir de ruh ve metafizik yönü vardır. Akıl bilim ve teknikte ne kadar ileri giderse gitsin, ruhun, kalbin, insandaki mânevî lâtifelerin ihtiyaçlarını örtemez. Peygamberlik, varlığın mânevî boyutu olan ulûhiyet ve Allah'la ilişkimizi kuran bir sistemdir. Akıl, gerçek kıymetini, nübüvvetin getirdiği vahiy nuruyla, varlığımızın ikiz kardeşi olan ruhânî yönümüzü anlama gayreti ile kazanır. Aksi halde, gökteki güneşin ışığına gözlerini kapatarak, elindeki sönük fenerle yol almaya çalışan zavallı kişiden farksız bir duruma düşeriz. Nübüvvet kurumu temelde dinî hayatın ortaya konması, bilahare dinle irtibatlı olarak ibadet ve ahlaki ilkelerin insana benimsetilmesi açısından insani medeniyeti kurmada göz ardı edilemeyecek bir birikime sahiptir. Peygamberlerin getirdiği ahlak, adalet, diğergâmlık vb. çok sayıda değer ölçüleri, fert ve toplum olarak sadece akıl ve fenni keşifle elde edilemeyecek yüce değerlerdir. Nübüvvet kurumunun insana ulaşması vahiyle gerçekleşmektedir. Mahiyeti vahye benzeyen ilham sübjektif ve sınırlı bir özellik gösterirken, vahiy din ve ilahi kitabın beşeriyete ulaşmasında şaşmaz ölçüler taşımaktadır. Vahiyle ilham, güneş ile onun aynadaki yansıması kadar farklıdır.

27 Nursî, Şualar, 1. Şua 20.ayet.

28 Nursî, Mektubat, 29. Mkt., (Telvihât risalesi).

29 Nursî, Şualar, Birinci Şua, 24.Ayetin İşaretleri.